

Москва : Флинта : Московский психолого-социальный институт, 1998. – 54 с.

4. Богомаз С. Л. Копинг-стратегии в психологической адаптации людей с травмой опорно-двигательного аппарата : монография / С. Л. Богомаз, С. Ф. Пашкович. – Витебск : УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2015. – 196 с.

5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу; [перевод с англ. А. М. Татлыбаевой] – Санкт-Петербург : Евразия, 1999. – 478 с.

6. Эриксон М. Мой голос останется с вами / М. Эриксон. – Москва : Институт общегуманитарных исследований, 2009. – 304 с.

УДК 159.9

Плотнікова В. І.

Тенденції виявлення особистісних факторів конформізму – нонконформізму у підлітково-юнацькому віці

Анотація: У статті розглянуто тенденції виявлення особистісних факторів конформізму–нонконформізму у підлітково-юнацькому віці. Здійснено порівняльний аналіз факторів покірності–домінантності, консерватизму–радикалізму, конформізму–нонконформізму серед студентів та учнів за опитувальником Кеттелла. Знайдено відмінності за фактором конформізму–нонконформізму серед студентів та учнів.

Ключові слова: покірність, домінантність, консерватизм, радикалізм, конформізм, нонконформізм.

Плотникова В. И. Тенденции определения личностных факторов конформизма – нонконформизма в подростково-юношеском возрасте

Аннотация: В статье рассмотрены тенденции определения личностных факторов конформизма–нонконформизма в подростково-юношеском возрасте. Проанализированы факторы покорности–доминантности, консерватизма–радикализма, конформизма–нонконформизма среди студентов и учащихся по опроснику Кеттелла. Найденны отличия по фактору конформизма–нонконформизма среди студентов и учеников.

Ключевые слова: покорность, доминантность, консерватизм, радикализм, конформизм, нонконформизм.

Plotnikova V. I. The Tendencies of eliciting the personal factors of conformism – nonconformism in the juvenile-youthful age

Summary: In the article the tendencies of eliciting the personal factors of conformism–nonconformism were considered in the juvenile and youthful age. It was made the comparative analysis of the factors of obedience–domination, conservatism–radicalism, conformism–nonconformism among the students and pupils according to Kettell’s questionnaire. The insigna for the factor of conformism–nonconformism were found among the students and schoolboys.

Keywords: obedience, domination, conservatism, radicalism, conformism, nonconformism.

Постановка проблеми. В умовах сучасного постіндустріального суспільства традиційні погляди та конформна поведінка особистості вже не можуть задовольнити потреби особистості у повноцінному існуванні.

Протягом усіх історичних періодів соціум сприятливо ставився до осіб, котрі підтримували панівні тенденції, однак разом з цим мораль зазвичай засуджувала пристосуванців. Означена тенденція спричиняла (і спричиняє) суперечливість особистісного профілю суб'єктів соціогенезу, оскільки самореалізація людини завжди здійснюється у певному соціокультурному середовищі і зорієнтовується відносно тих рис людини, які підтримуються чи принаймні не заперечуються суспільством.

Кардинальні трансформації у сучасному суспільстві дозволяють прогнозувати імовірнісні змінення особистісних форматів життєтворення людини. Особливо чутливою до змін соціального середовища є молодь; у даному контексті дослідження тенденцій виявлення таких характерологічних рис як конформізм–нонконформізм, консерватизм–радикалізм, покірність–домінантність у підлітково-юнацькому віці є надзвичайно важливим в несталих умовах сьогодення.

Аналіз досліджень із даної проблеми. Проблема варіативного форматування у період дорослішання характерологічного профілю особистості (і зокрема таких рис як конформізм–нонконформізм) у психологічній науці не нова і широко обговорюється науковою спільнотою. Більшість дослідників зазначає, що конформізм – це некритичне прийняття індивідом існуючого порядку речей, пристосування до нього, відмова від вироблення власної позиції, пасивне слідування переважному способу думок і типу поведінки, загальносоціальним або груповим стандартам і стереотипам [1;2;4;5;6;7;8;9]. Найбільш важливими та ґрунтовними ознаками конформізму є: шаблонність цінностей та стереотипність поведінки, вирішальний вплив групи та зовнішніх обставин (необхідність відповідності рольовим очікуванням як обов'язкова умова безпечного та комфортного існування), готовність підкорятися чинній владі та нетерпимість до будь-чого «чужого», ілюзорність свободи, наявності власної думки та автономії; небажання, внаслідок якого розвивається і нездатність, брати на себе відповідальність і приймати самостійні рішення [8, с.48]. Вчені по-різному інтерпретують тенденції виявлення конформізму. Так, П.Г.Давидов у дисертаційному дослідженні наголошує на значущості конформізму у сферах 1) моральної свідомості – через слабку усвідомленість моральних приписів в силу їх універсалістської імперативності; 2) моральної діяльності – через наслідування типової, соціально узгодженої сталої поведінки оточення (соціуму) за принципом «золотої середини» (зовнішній – «стадницький» конформізм) 3) моральних відносин – через сліпе наслідування «щабельного» (рангового) функціоналізму, відсторонення людини від «живого» спілкування і заміну його на комунікативний інформаційний обмін (внутрішній – «індивідуальний» конформізм) [2, с. 198]. О.Ю.Тургенєва говорить про наявність трьох основних рівнів владного впливу, що його чинить суспільство на людину – формалізованого рівня, рівня неформальної суспільної взаємодії і, нарешті, – рівня «влади-знання» [9].

І.О.Ушкіна розділяє фактори, які впливають на ступінь і направленість конформізму на 6 груп: індивідуально-особистісні, групові, ситуативні, соціально-економічні, політичні і національно-культурні [10, с. 2].

У науковій спільноті прослідковується також різне ставлення до конформізму. Так, О.Ю.Тургенева вважає, що конформний спосіб соціального буття, дієвий в умовах стабільного суспільства і відсутності аксіологічного релятивізму, сьогодні перетворюється на активно-агресивний спосіб соціальної адаптації, виявляється чинником, що каталізує та поглиблює кризовий стан суспільства [9]. Інша точка зору у Т.О.Глушкової, яка стверджує, що конформізм являє собою здатність особистості корегувати свою поведінку відповідно до вимог соціального середовища [1, с.179]. О.В.Кідінов стверджує, що і конформізм і протистояння є явищами соціального динамізму, які мають єдину психологічну основу, спрямовану на задоволення потреб, проекцію себе на ситуацію [4, с.192].

Звертаючись до цього питання, доречно згадати про нонконформізм. Його дуалістична природа проявляється у наступному: конформізм (як наслідування існуючих форм соціальної поведінки, пристосування до них) є необхідною передумовою нонконформізму; нонконформізм, як реакція на владні приписи суспільства, обумовлений формами та способами владного впливу, що їх індивід постійно відчуває збоку суспільства (владний тиск містить у собі способи вивільнення, активної протидії індивіда владним приписам суспільства) [9]. О.В.Кідінов виділяє дві форми нонконформізму: незалежність і антиконформізм. Незалежність – це така позиція особистості, за якої вона помічає соціальний вплив, але не реагує на нього ані внутрішньо, ані зовнішньо. Антиконформіст навпаки, помітивши соціальний вплив, реагує відстороненням публічно або в особистісному плані і займає позицію більш крайню, ніж була у нього на початку. На думку дослідника, антиконформіст так само чутливий до соціального тиску, як і конформіст [4, с.190].

Варто розрізнити конформізм та покірність. Н.В.Розенберг та І.О.Ушкіна наголошують, що конформізм і покірність відрізняються джерелом соціального впливу: у першому випадку він походить від групи, котра рівна за статусом індивіду (соціальна рівноцінність може бути як реальною, так і уявною); у другому – він походить у вигляді наказу від наділеного владою авторитету [6, с.144]. При конформізмові індивід за власним бажанням прагне долучитися до групи, а при покірності його дії продиктовані зацікавленням авторитетом, котрий активно впливає (тисне) на конкретну групу осіб [6, с.143].

Узагальнюючи можна стверджувати, що на сьогодні проблема становлення особистості у соціокультурному середовищі знайшла своє відображення у чисельних роботах зарубіжних і вітчизняних філософів, політологів, психологів. Проте тенденції виявлення особистісних факторів сучасними підлітками і юнаками досліджені недостатньо.

Постановка завдання. З метою уточнення особливостей виявлення особистісних факторів підлітками та студентською молоддю у сучасних умовах несталої суспільства нами було сплановано і виконано емпіричне дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибірку склали учні 9-х класів

Криворізької гімназії №91 (33 особи старшого підліткового віку) та студенти V курсу історичного факультету Криворізького педагогічного університету (32 особи пізнього юнацького періоду психічного розвитку). Загальна кількість опитаних становила 65 респондентів. В якості психодіагностичного інструментарію був використаний 16-факторний опитувальник Кеттелла; аналізу підлягали субшкали (фактори): покірності-домінантності (E); консерватизму-радикалізму (Q_1); конформізму-нонконформізму (Q_2).

Узагальнені результати психодіагностичного вимірювання досліджуваних особистісних факторів респондентів наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Динаміка виявлення окремих особистісних факторів у підлітково-юнацькому віці (за методикою Кеттелла)

Фактори	Показники	Результати дослідження серед старших підлітків (середні значення у стенах)	Результати дослідження серед студентів (середні значення у стенах)
Покірність - домінантність		7,27	7,44
Консерватизм - радикалізму		7,79	7,63
Конформізм - нонконформізму		8,12	6,75

Аналіз результатів дослідження свідчить, що у студентів порівняно із школярами-підлітками менш виявлена схильність до покірності (показник домінантності ($E = 7,44$) вище середнього); відносно високим в обох вікових групах респондентів є радикалізм ($Q_1 = 7,79$ та $Q_1 = 7,63$ відповідно), відкритість новому досвіду, що відповідає особливостям вікового розвитку у підлітково-юнацькому періоді генези буття. Разом з тим у студентському віці фактор Q_2 (конформізм – нонконформізм) виявляється менше, порівняно із підлітками, що свідчить про більший рівень виявлення конформізму у поведінці представників юнацтва. Тобто, якщо дати студенту пряму вказівку на виконання наказу, то результат буде не такий задовільний, як у випадку, коли у особистості виникне потреба долучитися до групи. Для підліткового віку також характерне неприйняття готових цінностей, прагнення домінувати над іншими (можливо, навіть привертати до себе увагу), але водночас фактор Q_2 (конформізм – нонконформізм) значно вищий ніж у студентів.

Подібність результатів в обох вікових групах можна пояснити подібністю соціальної ситуації розвитку школярів і студентів. І підлітки, і студенти стають перед потребою позиціонувати себе у соціумі в якості дорослої особистості. Проте щодо юнацтва суспільство висуває більш високі вимоги, більш критично оцінює професіоналізацію майбутніх фахівців та їхню громадянську позицію. Прагнучи успішно інтегруватися до суспільної ієрархії, студенти намагаються дотримуватися усталених норм поведінки, що спричиняє підвищення імовірного рівня конформізму ($Q_2 = 6,75$). Підлітки, провідною діяльністю яких є інтимно-особистісне спілкування із однолітками, керуються переважно нормативами референтних малих соціальних груп, що дозволяє їм поводитися

більш вільно ($Q_2 = 8,12$, виявлення нонконформізму); підліток прагне довести свою значущість, домінантність ($E = 7,27$) та свою індивідуальність ($Q_1 = 7,79$) у межах соціальної групи однолітків.

Суттєві відмінності у особистісному профілі респондентів, таким чином, стосуються лише виявлення фактору «конформізм – нонконформізм». З огляду означеного подальший якісний аналіз виконувався лише відносно даного фактору. Критеріями аналізу було обрано: джерело соціального впливу; соціальний статус суб'єктів; напрям дії; характер взаємодії; наявність контролю та зворотного зв'язку; результати поведінки; усвідомлення тиску. Студенти, які за результатами дослідження більш схильні до конформізму, джерело соціального впливу відчують інтуїтивно, воно не набуває форми вказівки. Наявне й прагнення до рівного соціального статусу («бути як усі»), але разом з тим схильність до домінантності виключає абсолютизацію підкорення авторитетам. За напрямком дії студенти відчують потребу самостійно долучатися до групи, стати її повноцінним представником (до того ж – високостатусного, про що свідчать показники домінантності). Результатом поведінки при конформізмі має бути однорідність (гомогенність) із іншими суб'єктами соціокультурного простору. Підлітки, які частіше змінюють компанії, прагнуть ідентифікації лише із членами референтних для них груп, протиставляючи себе широкому загалу. Характер взаємодії студентів та учнів може виявлятися як безпосередньо (при спільній діяльності), так і опосередковано (якщо йдеться про референтні групи, які віддалені від особистості). Контроль та зворотній зв'язок більш чітко виражений у школі (з боку батьків, класного керівника, вчителів тощо), однак до конформізму за результатами опитування більше схильні студенти.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Результати емпіричного дослідження засвідчили відносну сталість виявлення особистісних факторів покірності–домінантності, консерватизму–радикалізму у віковій динаміці підлітково-юнацького періоду генези буття. Разом з тим було виявлено, що фактор конформізму–нонконформізму має відмінності у виявленні: серед підлітків нонконформізм має більш високі показники, ніж серед студентів. На наш погляд, це можна пояснити прагненням студентства зайняти гідне місце у структурах суспільства, що й спричиняє схильність до конформізму.

Студенти здатні об'єктивно оцінити суспільні вимоги та діяти відповідно до них, керуючись соціально-професійними вимірами реалізації життєвих планів. Підлітки здатні радикально протиставити себе соціальному середовищу, стверджуючись в колі однолітків. У даному контексті не викликає сумнівів необхідність у період дорослішання професійного психолого-педагогічного супроводу школярів, зорієнтованого, перш за все, на розвиток самостійного критичного мислення.

Виконане дослідження має пілотажний характер і не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на уточнення даних шляхом збільшення кількості респондентів та розширення факторів аналізу.

Список використаної літератури

1. Глушкова Т. А. Социально-философский анализ современного конформизма : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. философ. наук: спец. 09.00.11 «Социальная философия» [Электронный ресурс] / Т. А. Глушкова. – Архангельск, 2006. – 193 с.
2. Давидов П. Г. Морально-правовой конформизм як соціально-філософський феномен : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» [Электронный ресурс] / П. Г. Давидов. – Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 206 с.
3. Капустина А. Н. Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла / А. Н. Капустина. – СПб., 2001. – 97 с.
4. Кидинов А. В. Личностный конформизм и противостояние в группе в социально-динамическом аспекте / А. В. Кидинов // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. [Электронный ресурс] – 2011. – № 9 – С.186–192.
5. Матутите К. П. Феномен конформизма / К. П. Матутите // Знание. Понимание. Умение. – 2006. – № 3. – С. 185–188.
6. Розенберг Н. В. Конформизм как социальный феномен / Н. В. Розенберг, И. А. Ушкина // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. [Электронный ресурс] – 2014. – № 3 (31). – С. 142–150.
7. Рудакова И. А. Специфика конформизма и его отличия от других явлений социальной действительности / И. А. Рудакова // Наука. Общество. Государство. [Электронный ресурс]–2016. – № 2 (14). – С.4–10.
8. Соловйова Г. С. Проблема конформізму як прояву прагнення особи до підкорення у зарубіжній політичній думці 30-70-х рр. ХХ століття / Г. С. Соловйова // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія. – 2010. – Т. 131. – № 118. – С. 44–49.
9. Тургенева О. Ю. Нонконформізм та конформізм у соціально-філософському осмисленні сучасності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» – Нац. технічний ун-т України «Київський політехнічний інститут» [Электронный ресурс] / О. Ю. Тургенева. – Київ, 2010.
10. Ушкина И. А. К вопросу о факторах, воздействующих на проявление феномена конформизма в современном обществе / И. А. Ушкина // Наука. Общество. Государство. [Электронный ресурс] – 2015. – № 1. – С. 1-10.

УДК 159.9

Семенова Н. В.

Способи реагування підлітків в міжособистісних конфліктах та їх врегулювання

Анотація. У статті подано теоретичне обґрунтування проблеми міжособистісних конфліктів. Особлива увага приділена вирішенню конфліктів у